

שבועות מז

משה שווערד

1. תורת חיים מסכת שבועות דף מז עמוד א

היכי תנן. רבי יוסי אומר יחלוקו או רבי מאיר אומר יחלוקו ונפקא ליה מינה כי היכי דלידע הלכתא מאי דקיימא לן רבי יוסי ורבי מאיר הלכה כרבי יוסי ולהכי כי אמר ליה לא ידענא קא בעי מיניה הלכתא מאי.

2. שערים מצויינים בהלכה

חזרה שבועה לסיני. פרש"י לשבועת הר סיני שהשביע הקב"ה את ישראל על לא תגזול, והוא יפרע מן הכופר ממון לחבירו, אבל ב"ד אין נזקקין לא לשבועה ולא לפרעון. ובירושלמי (ה"ד) איתא, דזה כמו שאין כאן עדות, והמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל בר"י מיגש מפרש, כיון שאינו יכול להשבע שהרי הוא חשוד, חזרה שבועה לסיני, וכאילו לא נתחייב בה מתחילה, וכיון שאותו ממון לא היה ראוי שיתחייב אלא ע"י שבועה, פקע הממון ממילא.

3. תורת חיים מסכת שבועות דף מז עמוד א

רבותינו שבבבלי רב ושמואל. נראה דכי היכי דסבירא להו דאם מת לוח בחיי מלוה יתמי מלוה מפסידין אע"ג דלא הוה רמיא על אביהן אלא שבועה דרבנן אפילו הכי סבירא להו דאלימא תקנתא דרבנן הכי נמי גבי שניהן חשודין מסתמא סבירא להו דחזרה שבועה למקומה דאמר רבי מאיר היינו לסיני ומפסיד התובע כשהוא חשוד ואין יכול לישבע אע"ג דלא רמיא נמי על התובע אלא שבועה דרבנן דחכמים תיקנו בחשוד שישבע התובע ויטול אפילו הכי אלימא תקנתא דרבנן שאם אינו יכול לקיים אותה מפסיד ורש"י ז"ל פ"י דהא דרב ושמואל הוי דומיא דשניהן חשודין משום דגם יתמי לוח אין יכולין לישבע וקצת קשה דהא יתמי לוח לאו בני שבועה נינהו דשבועה לאו עליהו רמיא.

4. דף על הדף שבועות דף מז עמוד א

בגמ': להיכן חזרה. א"ר אמי, רבותינו שבבבלי אמרו חזרה שבועה לסיני, רבותינו שבא"י אמרו, חזרה שבועה למחויב לה.

כתב בספר דברי מאיר (עמ"ס ב"מ ב' ע"ב): נראה לבאר המחלוקת כאן, דר' אבא סובר דענין שבועה הוא פטור מחיוב ממון, דהתורה אמרה דיש לו ברירה או לשלם או לפטור עצמו בשבועה ומתוך שאינו יכול לישבע ולפטור עצמו ע"י שבועה אז מוכרח לשלם. אבל רבותינו שבבבלי סוברים, דענין שבועה היא חיוב מחודש, ואם אינו יכול לישבע אז חזרה שבועה לסיני ואין כאן לא שבועה ולא פרעון.

5. שערים מצויינים בהלכה

ואין אדם מוריש שבועה לבניו. כתב בשו"ת הר"ן (סי' לא) ומובא בב"י (ח"מ סי' קח סי' י"ב מחודש א) דדוקא במת לוח בחיי מלוה, ואח"כ מת מלוה או מכר חובו, אבל מת מלוה או מכר חובו ואח"כ מת לוח, אין ספק שלוקח גובה חובו וכו'. וכ"כ הרא"ש לקמן (סי' יד) בשם הרמב"ן. ועי' בשו"ת שו"מ (ח"א סי' ריט) שמכל זה מבואר דכל שמת מלוה בחיי לוח לא שייך בזה אין אדם מוריש שבועה, ומזה תמה על מש"כ המשל"מ (מלוה פ"ז ה"ג) והתומים (סי' קד סי' טז) דגם במת מלוה בחיי לוח ג"כ שייך אין אדם מוריש שבועה לבניו, ועי"ש מה שחמה עוד בזה.

6. דף על הדף שבועות דף מז עמוד א

בגמ': ואין אדם מוריש שבועה לבניו וכו'. בקצוה"ח (סי' ק"ח ס"ק ט') כתב לבאר, דרב ושמואל לטעמייהו אזלי דאית להו דשעבודא לאו דאורייתא, וכל מה דגובין מן היתומים אינו אלא מדבריהם, והם אמרו דאם אינו יכול לישבע מפסיד ע"כ. ובספר נחל יצחק (סי' פ"ז אות י"ב ענף ה') תמה על הקצוה"ח, דלפי דבריו איך תלתה הגמ' הדין של שניהם חשודים דחזרה שבועה למחוייב לה, בהא דאמרי רב ושמואל דאין אדם מוריש שבועה לבניו, הא שאני הא דשניהם חשודים דיש זכות גביה מה"ת, שהרי הגבייה היא מהבעל חוב בעצמו ע"ש מש"כ עוד בזה.

7. שערים מצויינים בהלכה

כן רק בשבועה דאורייתא. אבל עי' בש"ך (שם סי' נח ס"ק כג) שהביא שיטת ראשונים, שגם בשבועה דרבנן אמרינן "משאיל"מ", ועי"ש בקצוה"ח (סק"ד). ובנתיבות (ס"ק יא)

מתוך שאינו יכול לישבע משלם. כתבו התוס' דלא אמרינן מתוך שאינו יכול לישבע משלם אלא בשבועה דאורייתא. וכ"כ

8. בירורי הלכות

דף מז. משנה (מה, א). היו שניהן חשודין – חזרה השבועה למקומה, דברי רבי יוסי, רבי מאיר אומר: יחלוקו. גמרא. אמר ליה רבא לרב נחמן: היכי תנן? אמר ליה: לא ידענא. הלכתא מאי? אמר ליה: לא ידענא. איתמר, אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: רבי יוסי אומר: יחלוקו. וכן תני רב זביד בר אושעיא: רבי יוסי אומר: יחלוקו... אמר רב יוסף בר מניומי: עבד רב נחמן עובדא – יחלוקו.

[משנה]. חזרה שבועה למקומה. [גמרא]. להיכן חזרה? אמר רבי אמי: רבותינו שבבבל אמרו: חזרה שבועה לסיני. רבותינו שבארץ ישראל אמרו: חזרה שבועה למחוייב לה. אמר רב פפא: רבותינו שבבבל – רב ושמואל, רבותינו שבארץ ישראל – רבי אבא... אמר רבא: כוותיה דרבי אבא מסתברא.

ציון ב. ...היו שניהם חשודין – חזרה שבועה למחוייב לה, שהוא הנתבע, ומתוך שאינו יכול לישבע – משלם. וכו'. (רמב"ם טוען ונטען ב, ד)

...ואם שניהם חשודים – חזרה שבועה לנתבע, ומתוך שאינו יכול לישבע – משלם. הגה. ויש אומרים דיחלוקו, וכן נראה לי לדון, דהמוציא מחבירו עליו הראייה, וכו'. (חושן משפט צב, ז)

הדין כששניהם חשודים על השבועה

א. ביאור הדעות בגמרא. בפירוש הדעה שחזרה שבועה למקומה נחלקי בגמרא, שלפי רבי אבא "חזרה למחוייב לה", כלומר שהנתבע משלם הכל כדין המחוייב שבועה ואינו יכול להשבע, ולפי רב ושמואל "חזרה שבועה לסיני", כלומר שהנתבע פטור, משום שסוברים ששבועה מעכבת ובלעדיה אין בית דין יכול לגבות ממון. לגבי הדעה שיחלוקו כותב רב משה גאון (תשובות הגאונים, שערי צדק ח"ד, שער ד, עמ' לו) שטעמה הוא מחמת ספק בדין. גם הרשב"א (מז, ב) כותב את הטעם הזה ומוסיף שלפיו הדין הוא שיחלוקו בכל פעם שיש מחוייב שבועה שאינו יכול להשבע. הרמב"ן (בחי' דושי' ובמלחמת ה' לא, א) מקשה מהגמרא לקמן (מח, א) האמרת: "אלא אמר רב נחמן: אי איתא לדרב ושמואל - איתא, אי ליתא - ליתא, אלמא מספקא ליה. והאמר... עבד רב נחמן עובדא יחלוקו", הרי משמע שהדין שיחלוקו אינו מפני הספק. מלבד זה יש להקשות שבמזמן המוטל בספק אין הלכה כסומכוס שיחלוקו אלא כחכמים שהמוציא מחבירו עליו הראייה, ומדוע כאן מוציאים מספק מהנתבע שמוחזק בממון. לפיכך מבאר הרמב"ן (מח, א) שטעמם של רבי יוסי ורב נחמן שיחלוקו הוא שכאשר אינם יכולים להשבע - מעמידים על עיקר דין תורה, וכיון שמדין תורה חייב הנתבע להשבע - ראוי לפסוק שיחלוקו, כנראה מפני שאין לאחד זכות בדין יותר מחבירו, שהרי גם התובע חשוד. לדעת הרמב"ן רב נחמן אינו סובר כרבי אבא שמתוך שאינו יכול

להשבע משלם, ואף אינו סובר כרב ושמאל שהמחוייב שבועת הנוטלים שאינו יכול להשבע מפסיד הכל, אלא סובר שיחלוקו מעיקר הדין, ולא מפני הספק. יתכן שזו גם כוונת הר"י מיגאש (מת, א) והמאירי (מת, ב) שכותבים שדין החלוקה אינו מפני הספק אלא זהו דין בפני עצמו.

הראב"ן (ב"ק לה, א) מסביר שכיון שטענת התובע אינה מתקבלת אלא על ידי שבועה - נמצא שאין טענתו מבוררת בלעדיה, ובהעדרה של טענת ברי מתערערת אף חזקתו בממון, ונעשה כאילו טענו שניהם שמא, שגם חכמים החולקים על סומכוס מודים שיחלוקו.

התוספות (ד"ה מתוך ובב"ב לד, א ד"ה וכל) והרא"ש (ס"ז ז) כותבים שרב נחמן שפוסק יחלוקו כששניהם חשודים אינו חולק על רבי אבא בסוגית נסכא דרבי אבא שמתוך שאינו יכול להשבע משלם. בדרך זו הם מיישבים את הסתירה שבין הכלל הרגיל שהלכה כרב נחמן, לבין מה שנראה בסוגיות אחרות שהלכה כרבי אבא, שמתוך שאינו יכול להשבע משלם. כך משמע מן הסוגיות לעיל (לב, ב), במסכת בבא בתרא (לד, א) ובמסכת בבא מציעא (צח, א), שם אף העמידו את דברי רב נחמן כדברי רבי אבא. הם מסבירים שאף על פי שבסוגיה של נסכא דרבי אבא אומרים שמתוך שאינו יכול להשבע משלם - כששניהם חשודים הדין הוא שיחלוקו, מפני שאף התובע חשוד ואינו יכול להשבע, וקנסוהו שיפסיד חצי. הסבר אחר כותבים התוספות בבבא מציעא (צז, ב ד"ה הכא נמי) והמרדכי בסוגייתנו שכיון שגם התובע חשוד - יש לומר גם אצלו שמתוך שאינו יכול להשבע מפסיד, ולכן יחלוקו, וכן כותבים הרשב"א, הריטב"א (מת, א) והר"ן (כט, ב בדפי הר"ף ובחידושו) בשם רבינו תם, ובעל המאור (לא, א בדפי הר"ף) בשם הר"ר משה ב"ר יוסף.

יתכן שיש הבדל להלכה בין שני ההסברים הללו בכגון שהתובע אינו יכול להשבע מחמת אונס, כשאין סיבה לקנסו, שלפי ההסבר הראשון ישלם הנתבע הכל, ולפי ההסדר השני יחלוקו.

ב. שיטת ההלכה. רב האי גאון (משפטי שבועות ח"ב שער יא) פוסק כרבי יוסי וכרב נחמן שיחלוקו, ומוסיף שכך מנהג אבותיו. עם זאת הוא כותב שאין למחות בדין שפוסק כרב ושמאל שפטור או כרבי אבא שמשלם הכל, וזאת על פי דברי הגמרא לקמן (מת, ב) שכיון שאין הכרעה ברורה במחלוקת - "דעבד כרב ושמאל - עבד, דעבד כרבי אלעזר - עבד". לפי שיטתו אין הלכה כרבי אבא אף בדין של נסכא, אולם לא ברור אם סובר שם שיחלוקו, או שמא מכיון שרק הנתבע מחוייב שבועה - הרי הוא פטור לגמרי.

כך פוסקים גם בעל המאור, רבינו תם והרא"ש כששניהם חשודים, לפי שיטתם שאף רבי אבא אינו חולק על רב נחמן, וכן מסיק הר"ן.

לעומת זאת שיטת הר"ף (כט, א), הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הרא"ה (מובא בריטב"א), הרי"ד, הרי"ז (הלכה ד, ט) והרמב"ם היא שהלכה כרבי אבא בכל הסוגיות, וגם כששניהם חשודים - מתוך שאינו יכול להשבע משלם, וכן פוסק המחבר בשלחן ערוך.

מאידך גיסא, דעת הרמ"א בשלחן ערוך כשיטת הראשונים שמחלקים בין הסוגיות, כלומר שבסוגית נסכא הלכה כרבי אבא שמשלם, אבל בסוגייתנו כששניהם חשודים הלכה כרב נחמן שיחלוקו. הרמ"א מוסיף שכך נראה לדון גם בהתחשב בכלל שהמציא מחבירו עליו הראיה. הש"ך (סק"ט) מסיק שגם בלי הסברה הזו - ראוי לפסוק שיחלוקו, מפני שזו הדרך היותר מחוררת בסוגיה.

המודה במקצת, שאינו צריך לדעת על השאר

א. הדין ביורשים. הגמרא קובעת שאם היתומים מודים במקצת וכופרים בשאר - חייבים בשבועת מודה במקצת ממש כמו אביהם. על כן מסיקה הגמרא שהדרשה המלמדת שהשבועה היא בין שניהם ולא בין היורשים, מתכוונת לכגון שמודים במקצת ועל השאר אומרים שאינם יודעים, שהיורשים פטורים למרות שבטענה דומה של אביהם הדין הוא שמתוך שאינו יכול להשבע משלם.

בפשטות נראה שהם פטורים משבועה, ובודאי שפטורים מהתשלום, ומקשה הר"ן (כט, א בדפי הרי"ף ובחידושו) מדוע אינם פטורים גם כשכופרים במקצת, במיגו שהיו יכולים לומר שאינם יודעים. על כן כותב הר"ן שהכוונה היא שפטורים משלם רק לאחר שישבעו שאינם יודעים, וכן דעת הריטב"א.

אולם מדברי הרמב"ן משמע שפטורים לגמרי, וכך כותבים במפורש הר"י מוגאש, הר"ן קרקושה והמאירי. נראה שסוברים כדברי הר"ן (על הרי"ף) בהסברו השני, שאין אומרים מיגו על טענת שמא, לכן אין לפטרם במיגו שהיו יכולים לומר שאינם יודעים. לגופם של דברים כותבים התוספות (ב"ק נו, א ד"ה דאפילו) שהיורשים פטורים כשאינם יודעים מפני שהיו צריכים לדעת אם יש חוב, מה שאין כן אצל הנתבע עצמו שהיה עליו לדעת, ואם טוען שאינו יודע - חייב לשלם. לדעתם הדרשה הממעטת יורשים אינה גזירת הכתוב המיוחדת ליורשים אלא היא מבוססת על סברה, ולכן הגמרא אומרת שאם היורשים כופרים במקצת בטענת ודאי - נשבעים, מפני שסברה היא שאין לחלק ביניהם לבין אביהם, ולא יתכן שהפסוק ממעטם, מכאן שאין זו דרשה גמורה, אלא כעין דרשה שהיא עצמה סברה. לפי זה כותבים התוספות שהוא הדין בכל אדם שטוען שאינו יודע ולא היה עליו לדעת, שאינו חייב.

לעומתם כותב הריטב"א שמהדרשה משמע שזהו פטור מיוחד ביורשים, שאין עיקר החיוב עליהם ולא היו חייבים מלכתחילה לדעת, מה שאין כן בבעל דין אחר, ועיין עוד להלן.

הב"ח ובעל קצות הרושן (סקט"ז) כותבים שהטעם לפטור את היורשים הוא מפני שטוענים בשבילם שאילו היה אביהם חי היה טוען שפרע את הכל, אבל הנתבע עצמו כשאומר שאינו יודע - לעולם חייב לשלם, אפילו אם לא היה עליו לדעת.

הרמב"ם אינו מוזכר בהלכותיו שהיורשים פטורים כשאומרים שאינם יודעים, אבל הטור והשלחן ערוך פוסקים להלכה כפי שעולה בפשטות מסוגיותנו, שהיורשים שמודים במקצת וטוענים על השאר שאינם יודעים - פטורים לגמרי מתשלום ומשבועה.

הגר"א (סקמ"ח) מפנה לדברי הרמ"א בסימן סט, ה, שם הוא מביא דעה לפיה יורשי הלווה צריכים להשבע שאינם יודעים שאביהם נשאר חייב לו, והגר"א (שם סקכ"ה) כותב שזו שיטת הרשב"ם במסכת בבא בתרא (דף ע, ב ד"ה מאי לאו).

10. שערים מצויינים בהלכה

אזהרה לעוקב אחר נואף [המנאף]. [פרש"י נעשה לו אפוטרופוס להרגיל לו

נשים לניאוף. ובר"י מיגש מפרש היינו טעמא דקרי ליה עוקב, לפי שכל עושה מעשה באחרונה שהוא גומר בו את הדבר נקרא עוקב, מלשון "עקב" שהוא באחרית הרגל, ובערוך (ערך עקב א) פי', שמרדף והולך על עקביו ומזמן לחבירו ניאוף, פירוש אחר, מכין לו מקום ונשים לניאוף [וכ"כ בפי' הר"ח].

ועי"ש עוד והובא [במהרש"א (תא"ג) שהוא לשון מרמה, מלשון (תולדות כז-לו) "ויעקבני זה פעמים" וכע"ז מצינו (משלי יט-ב) "ואץ ברגלים חוטא", ופרש"י החוטא רופס ודש העונות בעקביו ואומר קל הוא זה אעבור עליו כו'. ועי' ברש"י במס' עירובין (ק: ד"ה כרגלים) שזה לשון תשמיש דכתיב (שופטים ה-כז) "בין רגליה כרע נפל שכב".

הקשה בחי' מהרש"ג למה לי קרא ליה, תיפוק ליה דעבר על לפני עור לא תתן מכשול, ותירץ דמיירי היכא דלא קאי בתרי עברא דנהרא, דבכה"ג לא מוכח מלפני עור,

ואפ"ה לגבי ניאוף אסור מקרא דלא תנאף. ובמלאכת בצלאל תירץ, לעבור עליו בשני לאוין.

ומפרש"י כאן לכאורה נראה דאסור להיות שדכן או לסדר קידושין לזוג שלא ישמרו טהרות נדות, ועי' מש"כ בשמ"ב (ח"ד סי' קמז סק"ה) מדברי הפוסקים בענין זה.

כתב המאירי המסייע ידי עובדי עבירה, ונותן מקום לחוטא לעבור, או שהוא משתדל בשבילו בכך, הרי זה בכלל העונש וחייב דיני שמים. וכתב הרמ"א (ח"מ סי' כו ס"א) דמחרימין המחזיק ביד ההולך לפני עכו"ם. וציין בביאור הגר"א להגמ' כאן. וכן בהא שכתב הרמ"א (שם רס"י שנו) דאסור לסייע לגנב בשום דבר כדי שייגנוב, ציין לכאן, ולהמכילתא.

11. חתם סופר מסכת שבועות דף מז עמוד ב

חלה על שניהם וכתבו התוס' שנענש המשביע אפילו הדין עמו. והטעם דלא ה"ל להשתתף עם אנשים רעים כאלו. וה"ה לכל שארי עבירות שבתורה שנעשים ע"י צדיק אזי גם הוא נענש. ולפע"ד גם הא דמייתי עוקב אחר הנואף יש לפרשו דלא כפרש"י שהוא דחוק. מלשון עורב כמו ואת עקבו דאנשי עי דפירושו אורב שלהם וה"נ אזהרה שלא יהיה אורב ביותר על אשתו לשומרה מניאוף כמ"ש חז"ל על אשתו של פפוס בן יהודה שעל ידי כן מרגילה לניאוף ביותר כשסוגר דלת לפניו ויוצא ואי תימא מה יעשה שמכיר בה שאינה כשירה ולא סגי בלא"ה אם כן פשיטא שנענש שהיה לו לבדקה קודם שנשאה דומיא דשבועת ה' תהיה בין שניהם. דלעיל מיניה:

12. ספר בניהו בן יהודע על שבועות דף מז/ב

עבד מלך כמלך. י"ל מאי נפקותא איכא [בין] דברי תנא דבי ר' ישמעאל לבין טעם ר' שמעון בן טרפון. ונ"ל בס"ד דידוע קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, ואפילו בשניה שהיתה בימי עזרא הסופר ע"ה לא קדשו כל המקומות ונשארו אותם שבסוף הגבול הסמוכים לנהר פרת שלא קדשו, לכן לפי טעם ר' שמעון בן טרפון שאמר קרב לגבי דהינא ואדהו, י"ל לא זכה פרת לכבוד זה של תואר הגדול אלא בבניה של ארץ דנתקדשו קרקעות שלה לשעתה, אבל בחרבנה דלא קדשה וליכא דיהנא, לא אדהו פרת לקראו בתואר גדול, אבל לתנא דבי ר' ישמעאל דאמר עבד מלך כמלך, קונה תואר הגדול גם בחרבנה, כי גם בחרבנה פרת עבד מלך הוא דמשמש את א"י יען כי בו מסויים הגבול שלה:

13. בירורי הלכות

דף מז: גמרא. איתמר, שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו, אמר רב הונא: זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה. רב חסדא אמר: בהדי סהדי שקרי למה לי?

ציון ד. שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, שבא עד אחד מכת זו ועד אחד מכת זו והעידו בעדות אחרת – אין כאן עדות, שהרי בודאי אחד מהן שקרן ואין ידוע מי הוא משניהן. באה כת זו בפני עצמה והעידה עדות, ובאה כת זו בפני עצמה והעידה עדות אחרת – מקבלין כל אחת מהן בפני עצמה.
(רמב"ם עדות כב, א וחושן משפט לא, א)

שתי כיתות עדים המכחישות זו את זו

ההלכה נפסקה על ידי רוב הראשונים והפוסקים כרב הונא, ורק לפי רב האי גאון (משפטי שבועות ח"ב שער ה) ורב סעדיה גאון (מובא בעיטור ח"א דף לה, א), וכן מובאת דעה כזו במאירי, ההלכה כרב חסדא. בעל העיטור אף כותב שרב האי גאון עצמו פסק בסוף ימיו כרב הונא.

עם זאת מבואר בפירוש רש"י ובדברי הפוסקים שדוקא כשבאה בפני עצמה ומעידה הרי היא כשרה, ולא כשבאים להעיד אחד מכת זו ואחד מכת זו, שאחד מהם בודאי פסול. הרי"ד (בתוספותיו ובפסקיו לב"ב לא, ב) מוסיף שאף כשכל כת מעידה בפני עצמה – צריך לבדוק אם צריכות זו לזו, כגון שאחת מעידה על אישה שנתקדשה והשניה מעידה שזינתה, שאין העדויות מצטרפות להורגה על פיהם כיון שכת אחת בודאי פסולה.

לעומת זאת מביא הרי"ד (בתוספותיו) דעה אחרת בשם רבינו יצחק, לפיה האשה נהרגת אף על פי שכת אחת פסולה, כמו שמצינו בדין של שני שבילים שכאשר כל אחד בא לשאול בפני עצמו – שניהם טהורים, אף על פי ששביל אחד בודאי טמא.

הרי"ד עצמו דוחה את ההשוואה, שכן טהרותיו של אחד אינן צריכות לשני, ובאמת אם שניהם נוגעים בדבר אחד – הרי הוא טמא, שהרי אחד מהם בודאי טמא, ואף כאן אין לצרף עדויות של שתי כיתות שאחת מהן פסולה בודאי.

14. דף על הדף שבועות דף מז עמוד ב

בגמ': והחנוני על פנקסו.

כתב הטור (חו"מ סי' צ"א) שהוא הדין כל מי שאומר לחבירו הלויני מנה, ופרע בו לבעל חובי, והמלוה - השליח אומר נתתי, והמלוה הראשון אומר לא קבלתי, ישבעו שניהם זה בפני זה, ויתן הלוה לשניהם.

אבל בבית יוסף שם מביא ממגיד משנה (הל' מלוה פט"ז ה"ה) שיש אומרים שרק בחנוני תיקנו כן, אבל בשאר אופנים לא, ופי' הב"ח דבשאר אופנים משלם להמלוה הקודם, דהו"ל אינו יודע אם פרעתי, ופטור לשלם להמלוה - השליח, דהו"ל אינו יודע אם נתחייבתי.

וביאר טעם הדבר שתיקנו רק בחנוני, שמשלם לחנוני, לפי שהדרך הוא שהחנוני נותן לבעל הבית בהקפה, ורושם הוא בפנקסו, ושהבעל הבית מאמינו על פנקסו, ולכן אצלו תקנו שישבע ויטול, ובעצם ה' נאמן גם בלי שבועה, רק כיון שבעה"ב מפסיד שמשלם פעמיים, תקנו שישבע להפיס את דעתו. ודייקו כן מדנקט במתניתין חנוני משמע חנוני דוקא, ושאר הראשונים יסברו דנקט חנוני לרבנותא, שאף על פי שאינו יודע בריא, רק מתוך פנקסו, ה"ז נשבע ונוטל עכתו"ד הב"ח.

בבעל התרומות (שער כ"ט ח"ב ס"ו) מביא מהר"י בן פלט [והובא בש"ך סי' צ"א ס"ק י"ב] שהטעם שחייב לשלם להחנוני, אע"ג דהוה איני יודע אם הלויתי, משום ד"חזקה שליח עושה שליחותו", ומן הסתם פרע לפועלים.

ותמהו עליו האחרונים שהרי קיי"ל בעירובין דרק בדרבנן סומכין על חזקה שליח עושה שליחותו, והיכי מפקינן ממונא על פי חזקה זו.

ותירץ בשו"ת בית אפרים (הובא בפתחת"ש ס"ק א') שאין הכוונה מטעם הך "חזקה" דשליח עושה שליחותו, אלא שכיון שמינהו לפרוע להשני הרי סומך עליו, שמסתמא שליח יעשה שליחותו, ושעבד את עצמו לשלם לו, והוי כאינו יודע אם פרעתי דחייב לשלם. וע"ע בנתיבות ותומים ריש סימן צ"א.